

Artikkel

Kjønns- perspektiver i forskning

Kjønnsperspektiver i forskning

Kjønnsperspektiver i forskning handler om forskningens innhold og hvordan kjønnsdimensjonen behandles i forskningsdesign og analyser. Kjønnsperspektiver kan gi nye innsikter og mer presise og valide forskningsresultater. Forskningsetiske problemstillinger kan dreie seg om hvordan mangel på kjønnsperspektiver kan gi misvisende forskningsresultater, men også om forsterking av kjønnsstereotyper.

Forfattere: Trine Rogg Korsvik og Linda Marie Rustad. Artikkelen var først publisert på forskningsetikk.no 15. februar 2022.

Før vi drøfter forskningsetiske problemstillinger knyttet til kjønnsperspektiver i forskning, vil vi gi en kort introduksjon av hvordan vi definerer kjønn.

Definisjoner av kjønn

Når vi på norsk omtaler kjønn, vises det både til biologisk og sosialt kjønn, på engelsk *sex* og *gender*. Skillet mellom *sex* og *gender* ble introdusert på 1960- og 70-tallet for å ta avstand fra hvordan biologiske kjønnsforskjeller blitt brukt for å legitimere kvinners underordning i samfunnet (Nielsen 2018). Et eksempel på det er 1800-tallsforestillingen om at kvinners livmor gjorde at de ikke kunne tenke rasjonelt, og at de derfor burde holde seg unna intellektuelt og politisk arbeid. I Norge ble det fra 1960-tallet vanlig å bruke begrepet kjønnsroller for å beskrive sosialt skapte kjønnsforskjeller.

Biologisk kjønn (*sex*) viser til anatomiske kjønnsforskjeller som reproduktive organer, kromosomer, gener, hormonnivå, hjernestruktur og muskelmasse. Noen få blir født med uklare kjønnskarakteristika, også kalt interkjønn.

Sosialt kjønn (*gender*), på norsk ofte omtalt som kjønnsroller, viser til sosialt og kulturelt skapte normer, verdier og forventninger knyttet til det å være kvinne eller mann, jente eller gutt, og om holdninger og handlinger knyttet til hva som blir antatt som kvinnelig eller mannlig, feminint eller maskulint. Hva som ansees som kvinnelig eller mannlig er ofte ubevisst og varierer i tid og mellom forskjellige kulturer.

Samspill mellom biologisk og sosialt kjønn

Kjønnsforskjeller handler om et samspill mellom biologi og sosialisering. Et eksempel på dette er kjønnsforskjeller når det gjelder reaksjoner på giftige kjemikalier. Kvinner er generelt mer sårbare for giftstoffer enn menn, særlig i forbindelse med reproduktive sykluser, graviditet, amming og menopause. Gift kan dessuten overføres fra mor til barn under graviditet og amming. Kvinner har større fettreserver enn menn, noe som gjør dem mer sårbare for fettoppløselige kjemikalier. Samtidig kan menn være mer utsatt for giftige kjemikalier enn kvinner fordi de i mange samfunn oftere har jobber der de blir eksponert for slikt (UNDP 2007). Årsakene til kjønnsforskjeller er i dette tilfellet altså sammensatt av biologiske og sosiale faktorer som arbeidsdeling og kjønnsroller.

En opplevelse av kjønnsstilling eller forventninger knyttet til et kjønns uttrykk er ikke nødvendigvis ensbetydende med en gitt biologi. Det vil si at flere identifiserer seg som for eksempel trans eller ikke-binær (for definisjoner, se [Bufdir 2020](#)). Dette bør forskere også ta høyde for, for eksempel i utforming av spørreundersøkelser. I tillegg kan forskere selv ha en forutforståelse eller forventning til at ulike kjønn kommer til uttrykk på spesifikke måter. Ulike forståelser av kjønn og ulike kjønnsuttrykk kan potensielt konfrontere forskerens egen forståelse.

Forskningsetiske problemstillinger

Kjønnspektiver innebærer altså at kjønn er en dimensjon i forskningsdesign og analyser. Det finnes et utall måter å behandle kjønn i forskning på (se f.eks. [Korsvik og Rustad 2018](#); [European Commission 2020](#)). I denne sammenhengen vil vi peke på to aktuelle forskningsetiske problemstillinger. For det første om hvordan mangel på kjønnspektiver kan gi misvisende forskningsresultater, og, for det andre, om hvordan ukritisk behandling av kjønnspektiver kan reprodusere kjønnsstereotyper.

Mangel på kjønnspektiver kan gi misvisende forskningsresultater

Kjønnsdimensjonen kan ha betydning for forskningsresultatene, også når kjønn ikke er direkte uttalt. Det som gjerne omtales som kjønnsblind forskning antar at forskningen er kjønnsnøytral. I noen tilfeller er den det, mens det i andre tilfeller viser seg at kjønn er relevant likevel. La oss ta et eksempel fra juridisk forskning for å illustrere dette poenget.

Lovverket er kjønnsnøytralt. Men det betyr ikke nødvendigvis at kjønnsnøytralt utformede rettsregler rammer kvinner og menn likt. Juristen Ingunn Ikdahl har vist hvordan reglene for alderspensjon, som er de samme for alle, fører til at omtrent 85 prosent av minstepensjonistene er kvinner ([Ikdahl 2022](#)). Pensjonen beregnes ut fra tidligere inntekt, og tar i liten grad høyde for situasjonen til de som har jobbet deltid eller vært hjemme med små barn i en tid der svært få hadde rett til barnehageplass. Et kjønnspektiv i rettsvitenskapelig forskning kan dermed gå ut på å undersøke hvordan kjønn spiller inn når det gjelder fordelingen av rettigheter og plikter, fordeler og ulemper, rettsvern og straff.

Kjønnskjevhet – fra engelsk *gender bias* – er et mye brukt begrep om forskning som enten ubevisst eller implisitt favoriserer ett kjønn framfor et annet, eller forskning som forsterker kjønnsstereotyper. Kjønnskjevhet i forskning kan være resultat av forskerens ubevisste oppfatninger eller fordommer om kjønn, altså en kjønnsfordom.

Vitenskapen har historisk sett hatt menn som norm og utgangspunkt. Den såkalt nøytrale og objektive vitenskapen har altså vært kjønnskjev ved at mannen implisitt er blitt forstått som representant for mennesket. Slik har mye forskningsbasert kunnskap hatt som implisitt utgangspunkt at det som gjelder for menn også gjelder for kvinner. Eller at kvinner er blitt forstått som spesielle eller som avvikende fra menn. Et slikt vitenskapssyn har de siste tiårene blitt kritisert, og nye vitenskapsforståelser er blitt etablert.

Kritikken har blant annet gått ut på at den androsentriske vitenskapen i realiteten ikke er objektiv nok, og at en anerkjennelse av forskerens engasjement og påvirkning når det for eksempel gjelder hypotesedannelse, kan gi en større åpenhet om hvilke forutsetninger forskningen hviler på.

I medisinsk forskning har kjønnskjevhet og forestillingen om mannen som norm hatt fatale konsekvenser for kvinners helse. Et etter hvert kjent eksempel på det, er fra hjerteforskningen. Fram til 1990-tallet var det vanlig å gå ut fra at kvinner har like hjerter som menn og dermed de samme symptomene på hjerteinfarkt. Men dette har vist seg å være feil. I stedet for smerter i brystet og armen, som er vanlige symptomer blant menn, kan kvinner med hjerteinfarkt for eksempel oppleve magesmerter. Kvinners forskjellige symptomer på hjerteinfarkt har av mange leger blitt tolket som forårsaket av psykiske plager. En følge av denne kjønnskjevheten har vært at menns symptomer på hjerteinfarkt er blitt kalt "vanlige" eller "klassiske", mens kvinners symptomer er blitt kalt "uspesifikke". Og det til tross for at kvinner etter menopausen får hjerteinfarkt i like stor grad som menn. Mange kvinner har fått feil behandling eller dødd som følge av underdiagnostisering ([Cramariuc et al. 2015](#); [Løchen og Gerds 2015](#); [Regitz-Zagrosek et al. 2016](#); [Winsnes Rødland 2018](#).)

Hjerteforsker Eva Gerds har påpekt at over halvparten av kvinner som får hjertesvikt fortsatt får feil behandling, ettersom de får en annen type hjertesvikt enn menn. Fordi man ikke har anerkjent at kvinner og menn er biologisk forskjellige, brukes standardbehandlingen for menns hjertesvikt som utgangspunkt for all behandling. Medisiner for hjertesvikt, hjerteinfarkt og høyt blodtrykk er i liten grad testet ut på kvinner, hevder Gerds ([Samfunnsviteren 14.5.2021](#)).

Et annet eksempel fra medisinsk forskning er hvordan kjønnskjevhet kan påvirke psykiateres diagnostisering av schizofreni. Menn får langt oftere enn kvinner diagnosen schizofreni. En eksperimentell studie av Anne Høye (2012) viste at psykiatere tolket den samme beskrivelsen av en psykoseutvikling hos en pasient forskjellig ut fra hvilket kjønn pasienten ble oppgitt å ha. Når pasienthistorien handlet om en mann, ble schizofreni-diagnosen atskillig oftere stilt enn når akkurat den samme pasienthistorien ble oppgitt å dreie seg om en kvinne. Kjønnsforskjellen i diagnostiseringen var altså utelukkende basert på psykiaternes tolkning av den identiske pasienthistorien (Høye 2012).

Eksemplet illustrerer hvordan tolkninger av symptomer er preget av kulturelle forestillinger om kjønn og hva som er "typisk" for kvinner og menn. Kjønnskjevhet kan også gå den andre veien, i menns disfavør. For eksempel er brystkreft og beinskjørhet (osteoporose) blitt ansett som «kvinnesykdommer», selv om også menn kan få dem. Nesten en tredjedel av alle beinskjørhetspasienter er menn. Disse tre eksemplene fra medisin illustrerer hvorfor kjønnsperspektiver i forskning er viktig både for å få mer presise og nyanserte forskningsresultater, og for å avdekke kjønnskjevheter som kan føre til feil diagnostisering og behandling.

Kjønnsperspektiver som reproduserer kjønnsstereotyper

Forskning med kjønnsperspektiver trenger ikke nødvendigvis å ta utgangspunkt i forskjeller mellom kvinner og menn. I noen tilfeller kan oppmerksomheten om kjønnsforskjeller bidra til å reproducere og forsterke stereotyper, altså ikke kunnskapsbaserte, forestillinger om kjønn.

For forskere som arbeider med kjønnsperspektiver kan det være en forskningsetisk utfordring når de skal formidle forskningen sin til massemedia, som gjerne framhever små statistiske kjønnsforskjeller for å få flere lesere (Fine 2010).

Et relevant eksempel på dette finner vi i skoleforskningen. Relativt små statistiske forskjeller mellom jenters og gutters skoleprestasjoner har en tendens til å ende som en fortelling om gutter som "skoletapere" og jenter som "vinnere". Samtidig blir det underkommunisert at foreldrenes utdanningsnivå kan ha mer å si for de unges skoleprestasjoner enn hvilket kjønn de har (Vogt 2018). Ikke "alle" gutter er skoletapere og ikke alle jenter er "vinnere". Sosiolog Kristoffer Chelsom Vogt har vist hvordan det å bruke kjønn som eneste forklaring på skoleprestasjoner uten å ta inn andre variabler, slik som for eksempel sosial klasse, foreldres utdanningsnivå og skolemiljø, inn i analysene, gir et forenklet og misvisende bilde av komplekse kjønnsrelasjoner i samfunnet.

Den utbredte stereotype forestillingen om gutter som "tapere", eller det Vogt kaller "svartmaling av gutter", hevder han "leder oppmerksomhet vekk fra de store variasjonene innenfor kjønnskategoriene, og inviterer til at jenters og kvinners problemer overses. Resultatet kan være en form for utilsiktet tilsøring av det som er stadig mer utslagsgivende for ungdommers problemer og privilegier, samspillet mellom ulike former for sosial ulikhet." (Vogt 2018). Vogt drøfter også hvordan "svartmalingen av gutter" kan bidra til en offermentalitet blant guttene selv. Kjønnsforskeren Harriet Bjerrum Nielsen, som selv har vært engasjert i debatter om kjønn i skolen, har analysert forskjellige forståelser av kjønn som er relevante for å illustrere forskningsetiske problemstillinger knyttet til faren for at kjønnsperspektiver kan reprodusere eller forsterke kjønnsstereotyper.

Nielsen (2018) forklarer hvordan kjønn kan vise til et kategorisk skille mellom kvinner og menn, jenter og gutter, det vil si at en er enten det ene eller det andre. Andre ganger kan kjønn vise til ulik fordeling mellom kvinner og menn som grupper, for eksempel at menn som gruppe i gjennomsnitt har høyere inntekt enn kvinner, og at kvinner som gruppe i gjennomsnitt har høyere sykefravær enn menn.

I forskningen, så vel som i dagliglivet, er det ikke uvanlig at kulturelle forestillinger om kjønn og gjennomsnittlig kjønnsfordeling blir sammenblandet og forstås som kategoriske kjønnsforskjeller om hva kjønn er. Det kan innebære å framstille noe som karakteriserer et flertall av kvinner som "kvinnelig" og det som karakteriserer et flertall menn som "mannlig", selv når det er en stor andel kvinner og menn som ikke passer til karakteristikken. En slik tolkning av data kan bidra til å reprodusere kjønnsstereotyper som overser sosiale og historiske variasjoner, samt de betydelige variasjonene innad i gruppene kvinner og menn og overlappingen mellom dem (Nielsen 2018).

Avslutning

Kjønnsperspektiver er ikke *alltid* relevante. Det finnes heller ikke noe fasitsvar på hva kjønnsperspektiver er. Et kjønnsperspektiv kan innebære forskjellige teoretiske og metodologiske tilnærminger. Kjønnsperspektiver i forskningen er ikke ensbetydende med å undersøke kjønnsforskjeller, men hvordan kjønn kommer i spill i ulike kontekster. Å undersøke betydningen av kjønn kan skjerpe blikket for andre sosiale dimensjoner, som for eksempel betydningen av inntekts- og utdanningsnivå, klasse eller status, alder, etnisitet og hvor man bor.

At kjønnsperspektiver til og med kan redde liv, viser eksempler fra medisinsk forskning.

Kjønnsaggregerte data eller statistikk som er inndelt etter kjønn er viktig fordi de kan danne utgangspunkt for videre analyser med kjønnsperspektiv. Samtidig bør man være oppmerksom på at en ensidig inndeling i mann/kvinne kan ekskludere andre kategorier for kjønn. Inndeling etter kjønn kan også øke risikoen for at kjønnforskjeller overdrives når forskning tolkes og brukes.

Det er blitt advart mot at kjønnsperspektiver ikke bare må gå ut på å telle kvinner og menn, og at kritisk vitenskapsteori som setter spørsmålsteget ved maktforhold er viktig å ta inn i forskningen. Hvorvidt kjønnsperspektiver i forskning med nødvendighet må problematisere maktforhold er det ikke allmenn enighet om. Imidlertid er det avgjørende for forskere å kunne reflektere kritisk over egne og andres ofte ubevisste antakelser om kjønn, og å ikke henfalle til kjønnsstereotyper i fortolkningene av data. Forskning er i seg selv en kritisk virksomhet. Å stille kritiske spørsmål er en forutsetning for å oppnå ny kunnskap. Hva kjønn betyr i en gitt kontekst bør, i likhet med andre antakelser, kritisk vurderes i forskningsprosessen.

Referanser

Buudir 2020: [Lhbtqi-ordlista](#) (buudir.no)

Cramariuc, D., Rogge, B. P., Lonnebakken, M. T., Boman, K., Bahlmann, E., Gohlke-Barwolf, C., ... Gerds, E. (2015). Sex differences in cardiovascular outcome during progression of aortic valve stenosis. *Heart*, 101(3), 209-214. doi:<https://dx.doi.org/10.1136/heartjnl-2014-306078>

Fine, Cordelia 2010. *The Delusions of Gender*. W.W. Norton.

European Commission 2020. Gendered Innovations 2: How inclusive analysis contributes to research and innovation. [Gendered innovations 2 - Publications Office of the EU \(europa.eu\)](#)

Høye, Anne 2012. Schizophrenia: Gender differences in diagnosis and mortality in admitted patients. Doktorgradsavhandling, Universitetet i Tromsø.

<https://munin.uit.no/bitstream/handle/10037/4278/thesis.pdf?sequence=10>

Ikdahl, Ingunn 2022. Livsløp, normer og kropper: kjønnsperspektiv på velferdsstaten [Life courses, norms and bodies: gender perspective on the welfare state]. Chapter 5 in *Kjønn og rett: Kvinne-, kjønns- og likestillingsperspektiver i jusstudiet* [Gender and Law: Women's, Gender and Gender-Equality Perspectives in Legal Studies]. Oslo: Cappelen Damm Akademisk: 125-152. <https://www.press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/view/164/876/6977> Merk: Denne referansen er satt inn etter at artikkelen var publisert på [forskningsetikk.no](#).

Keller, Evelyn Fox 2010. *The Mirage of a Space between Nature and Nurture*. Duke University Press. (ikke tatt med i denne versjonen)

Korsvik, Trine Rogg og Linda Marie Rustad 2018. Hva er kjønnsperspektiver i forskning? Eksempler fra tverrfaglige forskningsområder. Kilden kjønnforskning.no.

https://kjonnsforskning.no/sites/default/files/hva_er_kjonnspektiver_i_forskning_rogg_korsvik.pdf

Korsvik, Trine Rogg 2018. Hva er kjønnsperspektiver i rettsvitenskap? Kilden kjønnforskning.no.

<https://kjonnsforskning.no/nb/2018/01/hva-er-kjonnspektiver-i-rettsvitenskap>

Løchen, M.-L., & Gerds, E. (2015). *Kvinnehjarter: en medisinsk fagbok om vanlige hjertesykdommer*. Oslo: Gyldendal akademisk. <https://www.gyldendal.no/faglitteratur/medisin/profesjon/kvinnehjarter/p-169865-no/>

Nielsen, Harriet Bjerrum 2018. Gender as Analytic, Political and interdisciplinary Concept, i Håkon Leiufrud og Peter Sohlberg (red.) *Concepts in Action. Conceptual Constructionism*. Brill: 264-301.

Regitz-Zagrosek, V., Oertelt-Prigione, S., Prescott, E., Franconi, F., Gerds, E., Foryst-Ludwig, A., . . . Stangl, V. (2016). Gender in cardiovascular diseases: impact on clinical manifestations, management, and outcomes. *European Heart Journal*, 37(1), 24-34. doi:10.1093/eurheartj/ehv598

UNDP 2007. *Gender Mainstreaming a Key Driver of Development in Environment & Energy. Chemicals Management*

Vogt, Kristoffer Chelsom 2018. Svartmaling av gutter, *Norsk sosiologisk tidsskrift* nr. 2.
<https://doi.org/10.18261/issn.2535-2512-2018-01-06>

Winsnes Rødland, Anne 2018. *Hva vet vi om kvinners helse? Rapport fra forprosjektet for Kvinnehelseportalen.* no. Norske Kvinners Sanitetsforening og Kilden kjønnsforskning.no.
https://kjonnsforskning.no/sites/default/files/rapporter/kvinnehelserapport_final_150518_med_isbn.pdf

Kilden
Norges forskningsråd
Postboks 564
1327 Lysaker

post@kilden.forskningsradet.no
kjonnsforskning.no

Publikasjonen kan lastes ned fra
www.kjonnsforskning.no/nb/rapporter-og-andre-egne-publikasjoner

Design: Kilden

ISBN 978-82-12-03957-5 (PDF)
Kjønnsperspektiver i forskning